

XX. ERDÉLYI MAGYAR RESTAURÁTOR
TOVÁBBKÉPZŐ KONFERENCIA

2019. szeptember 30. – október 4.

Székelyudvarhely, 2019

Szervezők:

Támogatók:

PROGRAM

Szeptember 29 – szeptember 30.

REGISZTRÁCIÓ a Haáz Rezső Múzeumban

(Bethlenfalvi út 2-6.)

A szállások elfoglalása	Baczkamadarasi Kis Gergely Református Kollégium (Márton Áron tér 2/a) Tamási Áron Gimnázium (Márton Áron Tér 4.) Spanyár-ház (Benkő József utca 21.) Palló Imre Művészeti Szakközépiskola (Kossuth Lajos utca 41.) Korona Panzió (Városháza tér 12.)
------------------------------------	---

Szeptember 30. (hétfő)

10:00 **Megnyitó** a Városháza dísztermében
Dr. Miklós Zoltán múzeumigazgató
Gálfi Árpád Székelyudvarhely polgármestere

ELŐADÁSOK – PRELEGERI

Moderátor: Siklódi Róbert

10:20 **Pápay Kornélia:** Múlt-jelen-jövő. A pécsi Janus Pannoniusz Múzeum restaurátorainak szakmai munkája

Trecut-prezent-viitor. Activitatea profesională a restauratorilor din Muzeul Janus Pannoniusz din Pécs (Ungaria)

- 10:45**   **Lengyel Boglárka:** Koraújkori kártyaszövött fémfonalas selyemöv restaurálása, anyagvizsgálata, készítőtechnikája, rekonstrukciója
- Restaurarea, studiul tehnic și reconstituirea unui brâu premodern din mătase și fire metalice, țesută în tehnica jacard
- 11:10**   **Focht Anna:** Gorka Géza padlóváza restaurálása
- Restaurarea unei vase stative a lui Géza Gorka
- 11:35**   **Kávészünet**
- 12:00**   **Rauca-Bencze Fruzsina:** Melka Vincze festmények a kolozsvári Művészeti Múzeum örökségében.
Esettanulmány: Egy nagyméretű vászonkép restaurálása
- Picturile lui Vincze Melka la Muzeul de Artă din Cluj.
Studiu de caz: restaurarea unei picturi pe pânză de mari dimensiuni
- 12:25**   **Andrei Buda:** Egy 18. századi barokk téka restaurálása
- Restaurarea unui armăroi baroc din secolul al 18-lea
- 12:50**   **Varga Judit:** Egy könyvkötőmester által készített glóbuszasztal restaurálása
- Restaurarea unei mese în formă de glob pământesc, realizată de un legător de carte
- 13:15**   **Kérdések és válaszok az elhangzott előadások kapcsán**
- 13:30**   **Ebédészünet**

ELŐADÁSOK – PRELEGERI

Moderátor: Benedek Éva

15:30   **lect. Dr. Cornelia Bordașiu:** A táblaképek, kultikus használatai során kialakult sajátos károsodása

Degradări specifice produse de utilizarea în cult a icoanelor

15:55   **Pál Szidonia:** Függlőlámpa, 19. század vége – 20. század eleje

Candelabru, sfârșitul sec.19. – începutul sec. 20.

16:20   **lect. Dr. Bogdan Ungurean** Iconostasul bisericii „Sf. Nicolae”, Dorohoi. Intervenții de restaurare – aspecte metodologice.

A dorohoi-i Szent Miklós templom ikonosztáza.
Restaurálási beavatkozások – módszertani sajátosságok.

16:45   **Kérdések és válaszok az elhangzott előadások kapcsán**

Október 1. (kedd)

ELŐADÁSOK – PRELEGERI

Moderátor: Barsi Tibor

10:00   **Szlabey Dorottya, Nemes L. Ágnes:** Papír dokumentumok száraz tisztítása, nedves kezelése, különböző gélek használata

Curățarea uscată și umedă în restaurarea documentelor, folosirea diferitelor geluri.

10:25   **Nemes L. Ágnes:** Különböző kiegészítési lehetőségek a papírrestaurálásban, egy barcelonai továbbképzés kapcsán

Experiența unui curs de perfecționare din Barcelona: modalități de completare în restaurarea hârtiei.

10:50   **Sikéné Kovács Melinda:** Gárdonyi Géza petróleumlámpájának restaurálása

Restaurarea lămpii de petrol a lui Géza Gárdonyi

11:15   **Hamar Edina:** A szegedi Virág Cukrászda Herendi porcelán kávéfőzőjének restaurálása. (Egy példa, hogyan lehet eredeti funkcióban történő használat mellett, múzeumi etikai szabályok betartásával, hőálló porcelánrestaurálást végezni.)

Restaurarea unui aparat de cafea din porțelan de Herend aparținând cofetăriei Virág din Szeged (Ungaria). (Exemplificarea modului în care se poate restaura un obiect funcțional din porțelan termorezistent respectând etica restaurării)

11:40   **Kávészünet**

12:10   **Pelles Edit:** Nemzetközi restaurátor konferencia tapasztalatai zománc témakörben

Experiențele unei conferințe internațională de restaurare pe tema smalțurilor.

12:35   **Hallai Laura Judit:** Nagydobosi Csodatévő Szent Miklós-ikon restaurálása

Restaurarea icoanei Sf. Nicolae făcătoare de minuni din Nagydobos (Ungaria)

13:00   **Tóth Zsuzsanna:** Egy könyvről

Despre o carte

13:25   **Kérdések és válaszok az elhangzott előadások kapcsán**

13:45   **Ebédszünet**

ELŐADÁSOK – PRELEGERI

Moderátor: Barsi Tibor

16:00   **Hamar Edina:** Műanyag restaurálás. Tapasztalatok különféle kiállítások kapcsán (üvegszál szövetes megerősítések, műgyanta másolatok/rekonstrukciók, 3D nyomtatás, szilikon gumi, robotok, anyagok és eszközök stb.)

Restaurarea materialelor sintetice. Experiențe în urma unor expoziții (consolidare cu fibră de sticlă, reconstituire cu rășină sintetică, tipărire în 3D, cauciuc siliconic, roboți, materiale și ustensile, etc.).

16:25   **Moór Anikó, Szabóné Szilágyi Mária:**

Anyagmeghatározás kurzus a Cambridge-i Egyetemen

Curs de determinare a materialelor constitutive ținut la Universitatea din Cambridge.

16:50   **Balogh Sándor:** Papír- és könyvrestaurálási trendek Németországban

Trenduri germane în restaurarea hârtiei

17:15   **Kérdések és válaszok az elhangzott előadások kapcsán**

Október 2. (szerda)

ELŐADÁSOK – PRELEGERI

Moderátor: Róth András Lajos

10:00 **Várfalvi Andrea, Sikéné Kovács Melinda, Szabó Csabáné:** Szerves alapú fertőzött műtárgyak állagmegóvási módszereinek kidolgozása

Dezvoltarea unor modalități de conservare a obiectelor organice infestate

10:25 **Orosz Katalin DLA, Várhegyi Zsuzsanna:** Tájházi kockázatkezelési felmérések tapasztalatai, problémák és megoldási javaslatok

Experiențele evaluării de riscuri în cazul unor case tradiționale, probleme identificate și soluții propuse.

10:50 **Czifrák László DLA:** Niobida terrakotta szobor újrestaurálásának és kutatásának tanúságai

Re-restaurarea unei statui de teracotă Niobida, rezultatele cercetării obiectului.

11:15 **Kávészünet**

11:40 **Dr. Nemes Erika Tímea:** A sepsikilyéni falképek festéstechnikája

Tehnica de execuție a frescelor din biserica din Chilieni

12:05 **Lángi József:** Festészeti emlékek kutatása és restaurálása Kárpátalján (*Закарпатська область* - Ukrajna)

Cercetările și restaurarea a unor fragmente de pictură din regiunea Transcarpatină

- 12:30**   **Bóna István habil, DLA:** Restaurálás Helsinkitől
Canberraig (vagy Soissonstól Pekingig)
- Restaurare de la Helsinki până în Canberra (sau de la
Soissons până în Beijing)
- 12:55**   **Kérdések és válaszok az elhangzott előadások kapcsán**
Konferencia zárása
- 13:30**   **Ebédszünet**
- 17:00**   **Kiállítások:**
Imacsokrok Márton Áron püspöknek a Gyulafehérvári
Főegyházmegyei Levéltár gyűjteményében
A kiállítást bemutatja Dr. Bernád Rita főlevéltáros
- Megmentett műkincsek** – poszter kiállítás
A kiállítást bemutatja Orosz Katalin DLA
- Expoziții:**
Cunune de rugăciuni pentru episcopul Áron Márton în
colecțiile Arhivei Arhidiecezane Alba Iulia
- Tezaure salvate** – postere

Október 3. (csütörtök)

TANULMÁNYÚT

07:00 **Indulás a Képtár elől:** Agapia kolostor – Văratec kolostor – Neamți kolostor – Dragomirna kolostor – Botoșani (szállás Hotel Maria)

Október 4. (péntek)

08:00 **Indulás Hotel Maria elől:** Suceava (restaurátor műhelyek, vár, falumúzeum) – Arbore kolostor – Sucevița kolostor – Moldovița kolostor – Voroneți kolostor – Székelyudvarhely

Minden kedves vendégünknek hasznos tanácskozást és kellemes időtöltést kívánunk!

Dorim tutoror oaspeților noștri conferința utilă și ședere plăcută!

Előadások tartalmi kivonatai

Pápay Kornélia

MÚLT-JELEN-JÖVŐ. A PÉCSI JANUS PANNONIUS MÚZEUM RESTAURÁTORAINAK SZAKMAI MUNKÁJA

Az előadás igyekszik betekintést nyújtani egy vidéki múzeumnak a restaurátori munkát meghatározó intézményi rendszerébe, az elmúlt évtizedekben történő változásainak folyamatába, állományvédelmi tendenciáiba, valamint megpróbálja feltérképezni a jövő lehetőségeit.

A Pécsi Városi Múzeum, mint a Janus Pannonius Múzeum (JPM) első jogelőd intézménye, 115 éve nyitotta meg első állandó kiállítását, és az 1950-es évektől foglalkoztat restaurátorokat. A legaktívabb évtizedek az 1980-as 1990-es évek voltak, amikor a restaurálás mellett a konferenciák szervezése is nagy jelentőséget kapott. Ebben az időszakban 24 restaurátor és preparátor dolgozott az intézményben. 2000-ben a felére csökkentették az állományt. A 2018-ban önálló egységként megalakult Restaurátor Osztályon ma 6 fő a restaurátorok száma. A JPM besorolása szerint megyei hatókörű városi múzeum, ezáltal a saját hatáskörként megyei állományvédelmi közfeladatokat is végez, valamint restaurátor és szakmódszertani központként hivatott segíteni a megye muzeális intézményeit.

Lengyel Boglárka

KORAÚJKORI KÁRTYASZÖVÖTT FÉMFONALAS SELYEMÖV RESTAURÁLÁSA, ANYAGVIZSGÁLATA, KÉSZÍTÉSTECHNIKÁJA, REKONSTRUKCIÓJA

A Felsőalpár Lakitelek határánál, 2015 nyarán végzett régészeti ásatáson, a 16. századi járósínt mélységében lévő sírból egy fiatal lány nagyon rossz megtartású váza került elő. Derékon egy jó állapotú, fémfonalas övet találtak, mellette többféle fémfonalas fonat is előkerült. Megmaradt az öv merevítője és egy kis vaskapocs. A lelet töredékes, csak a fémfonalas szövetek és fonatok maradtak

meg, minden második mintaelem elpusztult, ahol selyemfonallal szőtték és nem használtak fémfonalat.

A fémfonalak erősen korrodálódtak, legtöbb helyen a fémszalag teljes keresztmetszetben korróziós termékekből áll. A műszeres anyagvizsgálat eredményeként kiderült, hogy ezüst-kloridból és/vagy ezüst-szulfidból áll a fémszalag. Az aranybevonat ma már csak kis felületeken, foltokban fedezhető fel.

Az öv készítése technikájáról megállapítható, hogy kártyaszövással készült, de nem a ma leginkább ismert és használt módon. A kuriózumnak számító lelet további feldolgozást, vizsgálatokat igényel.

Köszönet az eddig elért eredményekért, vizsgálatokért, kutatómunkáért Wilhelm Gábornak (ásató régész), Weiszbürg Tamásnak, Gherdán Katalinnak (ELTE, anyagvizsgálatok) Landgráf Katalinnak, (MMA szövöttanyag-tervező), Erdei T. Lillának (csipkekutató), Pásztókai Szőke Juditnak (régész) Egervári Mártának és Juhász Andreának (textilrestaurátor).

Focht Anna

GORKA GÉZA PADLÓVÁZA RESTAURÁLÁSA

A nagyméretű Gorka Géza padlóváza a művész önálló korszakának kezdetén készült, az 1935 utáni időszakban. Ettől kezdve hagyta el a kész mázak alkalmazását és folytatott agyag és máz kísérleteket. A máz döntő fontosságúvá vált alkotásain, amit egyéni módon, festői és plasztikus jelleggel alkalmazott. A vázán is a több színű zöld mázban egy vízi világ rajzolódik ki, hal- és növényi motívumokkal. Kiegészítő színeként megjelenik a kék, türkiz, barna és fehér szín. Felületét a máz rétegei kissé plasztikussá teszik, máz repedések jelennek meg a felületen.

A tárgy a háborúban sérült, akkori tulajdonosa a töredékeket összeállította és a keletkezett hiányát pótolta, de felületét nem retusálta. Merevítés céljából a gipszbe drótokat, illetve egy távtartó fadarabot is helyezett, ezt a röntgenfelvételek segítettek láthatóvá tenni. A restaurátor műhelybe is ebben az állapotban került. Két nagy töredék alkotta, felületükön több nagyobb repedés volt látható, a gipsz kiegészítés szürkés elszíneződése volt jellemző. Az alapanyag összetételének meghatározására röntgen-pordiffrakciós vizsgálat, a padlóváza különböző színű festékrétegei és az alaptest, valamint a máz kapcsolatának és összetételének feltérképezése céljából elektronsugaras mikroanalízis készült.

A restaurálás során, a bontást követően a cél a nagyméretű váza fizikai stabilizálása, hiányzó részének kiegészítése és azon a díszítmény kialakítása, egységes esz-

tétikai kép elérése volt. A restaurálás sajátosságát a váza nagy mérete és jelentős hiánya, illetve a kiegészítendő felületen a plasztikus mázfelület kialakítása adta.

Rauca-Bencze Fruzsina

MELKA VINCZE FESTMÉNYEK A KOLOZSVÁRI MŰVÉSZETI MÚZEUM ÖRÖKSÉGÉBEN

ESETTANULMÁNY: EGY NAGYMÉRETŰ VÁSZNKÉP RESTAURÁLÁSA

A kolozsvári Művészeti Múzeum újonnan alapított restaurátor műhelyének egyik nagyobb célkitűzése egy emlékkiállítás szervezése a cseh származású, Kolozsváron tevékenykedő 19. századi festő, Melka Vincze festményeiből.

Az előadás keretén belül olyan vászonnépeket mutatok be röviden, amelyek restaurálásra szorultak és emiatt eddig csak a múzeum raktárának sötétségét ismerték. A legnehezebb feladatot egy nagyméretű vászonnépe jelentette, amely vakkeret nélkül került be a múzeumba és évtizedekig hol feltekerve, hol kartonlapok között feküdt. A vászonnépet a festő még egyetemi évei alatt készíthette Prágában, a Szépművészeti Főiskolán 1862-ben. Az egész alakos nemesről készült portré felületén kisebb-nagyobb szakadások voltak láthatóak, amelyek mechanikai és a hosszantartó feltekert állapot hatására jöhettek létre, továbbá sérülések, lecsepegtetések, vastag szennyeződés, porréteg fedte a teljes felületet.

Az előadáson a festmény szemrevételezése, fototechnikai vizsgálatok, természet-tudományos vizsgálatok, restaurálási problémák, valamint a restaurálás menete lesz bemutatva, összehasonlítva a jelenlegi, újonnan alapított műhely lehetőségeit a máshol tapasztalt gyakorlati feltételekkel.

Andrei Buda

EGY 18. SZÁZADI BAROKK TÉKA RESTAURÁLÁSA

Az előadás témája a tékák és az azokon megjelenő szimbólumok vizsgálata. A bemutatott tárgyat egy műgyűjtő fedezte fel házvásárlás során a Szeben megyei Nagyapoldon. Stílusa alapján nem hasonlított semmire, amit abban a korszakban, azon a vidéken festettek, hanem a darab sokkal inkább német hatást tükrözött. 1782-re datálható, tulajdonosa abban az időszakban pedig Christian Sturm volt.

Ez a tárgy kis szekrényként szolgált néhány személyes tárgy és élelmiszer számára, és a ház falába volt süllyesztve úgy, hogy mindössze a díszített külső fele volt látható. A restaurálás során kiderült, hogy a tárgyat újrafestették. Egyszerre ez a tárgy - amely az elején nem tűnt túl vonzónak - a legvitatottabb és legtöbbet elemzett tárggyá vált a műhelyben. A tárgy különböző fizikai, kémiai és biológiai vizsgálaton esett át. Az újrafestés eltávolítása után egy rendkívül értékes és meglepően jó állapotban megmaradt alkotás került napfényre. Szakmai szemmel nézve, a fa hordozón a következő problémák mutatkoztak: repedések, szétválások, a ragasztások meggyengülése, használati kopás, elszíneződés, a faanyag összeszáradása. Gombásodás vagy kártevő rovarrágás nem volt észlelhető. A festett felületen, az újrafestés alatt apró repedések voltak észlelhetőek, különböző szintű (festék-, alapozó-, ill. hordozó) hiányok, valamint besötétedett a lakkréteg. A műtárgy előzetes kutatása után, amely során fotódokumentáció készült, fizikai-kémiai vizsgálatok zajlottak, különböző próbák készültek a szennyeződések feloldására, elkezdődött a tényleges restaurálás, amely a hordozó réteg és a festett részek mechanikus és kémiai tisztításából, a hiányzó részek fával való kipótlásából, színiegészítésből, valamint felületkezelésből állt. A műtárgy, restaurálás után visszakerült a jelenlegi tulajdonos magángyűjteményébe, ahol egy állandó mikroklímát biztosítottunk neki.

Varga Judit

EGY KÖNYVKÖTŐMESTER ÁLTAL KÉSZÍTETT GLÓBUSZASZTAL RESTAURÁLÁSA

Az aradi könyvkötőmester által 1880-ban készített glóbuszasztal a pécsi Janus Pannonius Múzeum tulajdona, mely diplomamunkaként került restaurálásra. Különlegessége, hogy – a fellelhető analógiáktól eltérően – glóbusza nem fából, hanem papírból készült, melyet márványfestéssel díszítettek. A díszítményt később elfedték és a felső félgömbre kézzel festett térkép került. A műtárgy történetéhez szorosan kapcsolódnak utólagos beavatkozások, továbbá olyan átalakítások, melyek a megjelenését nagymértékben befolyásolták. Ezek időrendiségére a keresztmetszet-csiszolatokból, illetve az átalakítások nyomaiból lehetett következtetni, azonban mivel a tárgyról semmilyen korábbi leírás vagy képi anyag nem áll rendelkezésre, teljes biztonsággal nem tudható, hogy nézhetett ki eredetileg és pontosan milyen korszakai voltak. Ezért a restaurálás fontos szempontja volt a fizikai megerősítés mellett az utólagosnak ítélt beavatkozások megtartása, kivéve

az olyan esetekben, ahol a javítások már nem látták el szerepüket, sőt, a sérülés veszélyét is magukban hordozták.

A felső félgömb festett térképének szennyezett lakkrétege desztillált vizes pakolás után bambuszpálcára tekert pamutvattával való áttöréssel tisztult meg. A beszakadt glóbusz sérült, másodlagos kiegészítésének eltávolítását követően a héjszerkezet formára igazítása helyi párasítással felpuhítva történt, több lépcsőben, egy Nikecellből faragott, belső pozitív magra erősítve. Kiegészítésének alapja japánpapírból és metil-cellulózzal elkevert papírpépből készült, melyre 5%-os Ethulose-ba kevert krétás massa került több rétegben. A retusálás akvarellfestékkel valósult meg.

A hiányos blondel díszek kiegészítései az eredeti anyaggal és technikával megegyezően kerültek kialakításra, melyet temperával végzett retusálás követett.

A készítőmester adatait jelző, töredezett cédula megerősítése papíröntéssel történt. A dombornyomott papírok pótlásához Duracrolból készült kétoldalas nyomóformába kézi merítésű papír került préselésre.

A szakadt textilek konzerválása az eredetihez hasonló árnyalatúra színezett szövetek felhasználásával valósult meg.

Az esztergált, krétaalapozású, fémszínezett bükkfa tisztítása benzines emulzióval, a pergő rétegek megkötése halenyvvel, a hiányok pótlása a krétaalapozás kiegészítésével, a retusálás akvarellbe kevert fémporokkal történt.

lekt. dr. Cornelia Bordaşiu

A TÁBLAKÉPEK, KULTIKUS HASZNÁLATAI SORÁN KIALAKULT SAJÁTOS KÁROSODÁSAI

Érdekes károsodási problémákkal találkozhatunk azoknál a temperával festett fatáblaképeknél, melyeket kultikus rituálékban használnak. Az előadásomban bemutatok néhány olyan példát, amelyekkel a munkám során találkoztam. Az esettanulmány középpontjában a iaşi-i Golia kolostor előcsarnokában lévő ikonok állnak, amelyeket az imádkozó székekre erősítettek a keresztet vető hívek számára. Bemutatom azokat a károsodásokat, amelyek az ikonok megcsókolása általi tisztelet révén keletkeztek, valamint azt az eljárást, ahogyan az aktív károsodásnak kitett festékréteg restaurálását folyamatos ismétlésével végeztük el.

Pál Szidónia

FÜGGŐLÁMPA, 19. SZÁZAD VÉGE – 20. SZÁZAD ELEJE

Kovácsoltvas, üveg, 155 x 62 x 62 cm, 60 kg, Iparművészeti Múzeum, Budapest. Ltsz: 2018.13.

A neobarokk kovácsoltvas lámpa diplomamunkaként szolgált a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, a konzerválási és restaurálási folyamat 2018 őszétől 2019 tavaszáig tartott. A tárgy teljes felületét korrózió borította, több eleme deformálódott, illetve letört, üvegbetétei és világító szerkezete hiányzott. A lámpát használata során többször javították, a pótoltt üveglapokat gittel rögzítették, mely a beavatkozás során eltávolításra került. A 129 darabra szétszerelt műtárgy mechanikus tisztítása száraz szemcseszórással történt, üvegyöngy szóróanyaggal. Történetiségének megőrzése miatt csupán a stabilitáshoz szükséges deformációk kerültek kiegyengetésre, mely után a tárgy függeszthetősége egy nagy teherbírású vasötvözetből készült tengely beépítésével valósult meg. Különböző eljárásokkal kezelt mintadarabok mesterséges korróziós tesztjeinek eredményei alapján a fémfelületek védelmét csersavas passziválás, etil-metakrilát kopolimer alapú műgyantabevonat, azon pedig mikrokristályos viaszréteg biztosítja. Mivel a függőlámpa oldalai az üvegtáblákat nem lehet a tárgy sérülése nélkül beépíteni, ezek nem kerültek rekonstruálásra.

lekt. Dr. Bogdan Ungurean

**A DOROHAI Szent Miklós Templom Ikonosztáza.
RESTAURÁLÁSI BEAVATKOZÁSOK – MÓDSZERTANI
SAJÁTOSságOK**

A dolgozat célja bemutatni néhány olyan módszertani sajátosságot, amelyek a dorohai-i Szent Miklós templom ikonosztázának restaurálási munkálatainak első fázisához tartoznak. Az István-kori (Nagy István – Stefan cel Mare moldvai fejedelem) műemlék templomot (1495), szerkezeti (épület) szinten már restaurálták, a belsejében található eredeti falkép részletek is most vannak restaurálás alatt. Az ikonosztáz restaurálása 2018-ban kezdődött el, a nemzeti műemlékvédelmi bizottság által engedélyezett projekt keretében. Az előadásban az ikonosztáz szétbontott darabjain elvégzett beavatkozásokat mutatjuk be, a különböző sajátos eljárásokkal együtt.

Szlabey Dorottya - Nemes L. Ágnes

PAPÍR DOKUMENTUMOK SZÁRAZ TISZTÍTÁSA, NEDVES KEZELÉSE, KÜLÖNBÖZŐ GÉLEK HASZNÁLATA

A papírrestaurálás első lépése a dokumentumokon található szennyeződések mechanikus eltávolítása a száraz tisztítás során. A felületen található szennyeződések a tárgyra nézve több veszélyt is jelentenek. A por lerakódva elhomályosítja az írást és a festett díszítéseket, és esztétikailag rontja a dokumentum megjelenését. Másrészt az apró, érdes szemcsék koptatják, csiszolják a papír és a pergamen felületét, különösen az írott és festett részeket károsítva. A por különböző alkotóelemei vonzzák a kártevőket és a gombákat, mert részben táplálékul szolgál, részben képes a nedvességet magába szívni és megtartani. A szennyezett városi levegőben található fémes, szenes szemcsék, szerves részecskék megkötik a légszennyező gázokat, például kén-hidrogént, kén-dioxidot, amelyek a légnedvesség hatására papírba, pergamenbe kerülve megváltoztatják annak kémhatását.

A papíron található foltok, elszíneződések csökkentése érdekében tehető leghatásosabb lépés a papír nedves tisztítása. A folyadékok alkalmazása azonban mindig egy magas kockázatú beavatkozás, ezért minden esetben mérlegelni kell ennek a lehetőséget, és csak abban az esetben végezhető el, ha a papír állapota és az azon található festék- és íróanyagok jellege megengedi.

Gélek használatával sokkal jobb eredményeket érhetünk el, mint adott esetben egy oldószerbe merítés alkalmazásával, mivel az oldószer sokkal gyorsabban párolog. A gélbe zárt oldószer azonban kevésbé párolog, sokkal kontrollálhatóbb a folyamat, az oldószerkeverékek pedig stabilabbak maradnak a gélben. A gél használatával hosszabb duzzadási idővel tudunk dolgozni, ami lehetővé teszi nagyobb molekulású anyagok oldatba vitelét, azaz hatékonyabb lesz a kezelés.

Nemes L. Ágnes

KÜLÖNBÖZŐ KIEGÉSZÍTÉSI LEHETŐSÉGEK A PAPÍRRESTAURÁLÁSBAN, EGY BARCELONAI TOVÁBBKÉPZÉS KAPCSÁN

2017 decemberében lehetőségem volt Barcelonában, egy 3 napos restaurátor workshopon részt venni (Inpainting & Loss Compensation on Paper). A kurzus fő témája a papír anyagának kiegészítése és retusálása volt. A délelőtti és délutáni foglalkozások 2 részből álltak össze, az elméleti ismertetést követően a gyakorlat-

ban is kipróbálhattuk a hallottakat. Megismerkedtünk különféle anyag típusokkal, kiegészítési módokkal, majd kipróbáltuk azokat.

A papír hiányainak kiegészítése során a különböző anyagösszetételű papírokat más-más papírral, más-más módszerrel egészíthetjük ki. A kiegészített területek retusálásának is különféle lehetőségei vannak, attól függően, hogy mi a célja a kiegészítésnek.

Többféle kiegészítési módot próbálhattunk ki. Először finom porrá őrölt cellulózporból készítettünk különböző vastagságú és színű kiegészítéseket. Sokszor előfordul, hogy a kiegészítendő terület ne csak anyagában, de megjelenésében, textúrájában is ugyanolyan legyen, mint az eredeti. Az itt megismert módszer nagyon jól alkalmazható a papírnál, de rendkívül jó eredményeket érhetünk el a bőrnél, textilnél is. A kurzusra vittem magammal kisméretű viaszpecséteket, amelyeknél szintén jól használható ez a technika. Ehhez először szükséges az eredeti textúráról mintát venni, majd a negatív formába öntve lehet elkészíteni a kiegészítést. Száradást követően egy rendkívül aprólékos, részleteiben kiváló kiegészítés készíthető el.

A különféle technikákkal készült műtárgyak retusálásához különféle festékek használhatók: akvarellfestékek és ceruzák, akril festékek, pasztell kréták, pigment porok. Az anyagválasztáskor fontos szempont, hogy hogyan viselkednek a különféle festékanyagok különböző anyagokon, a megvilágítás hogyan befolyásolja a retusálást. A festékeket más-más anyagokkal, gélekkel vagy gyöngyházzsírú porokkal elkeverve, változtathatók azok színének mélységei, fényessége.

Sikéné Kovács Melinda

GÁRDONYI GÉZA PETRÓLEUMLÁMPÁJÁNAK RESTAURÁLÁSA

A cégjelzése szerint a bécsi Brünnertestvérek gyárában készült petróleumlámpa két részből áll. A lámpatestet kilenc elemből, menetes kapcsolódással szerelték össze és erre helyezték a kétrétegű üvegbúrát.

Az üvegbúra 57 darabra tört, több apró és egy 6×9 cm-es háromszög alakú darab hiányzott belőle. Korábbi beavatkozások nyomaként a külső, valamint a törésfelületeken, ragasztómaradványok voltak megfigyelhetők. Ezek eltávolítása meleg vizes áztatással, mechanikus módon és acetonos pakolás alkalmazásával vált lehetővé. A megfelelő hozzáférés biztosítása érdekében a töredékek ragasztása három különálló egységben történt. A lámpabúra ideiglenes összeállítása és drótszálakkal végzett rögzítése után a nyak, a palást és az alsó záró elem ragasztására Hxtal (NyL-1) típusú epoxigyantával került sor. Mivel a kiegészítéshez később

ezt a három részt szét kellett választani, a közöttük lévő törésfelületek izolálására volt szükség. A legnagyobb hiányzó felület pótlása a magyarországi restaurálásban még kevésbé alkalmazott módszerrel, formába olvasztott üveggel készült. A kisebbek esetében Hxtal (NyL-1) típusú epoxigyanta alkalmazása megfelelőnek bizonyult. Az egységes kék alapozás vékony rétegben retuspisztollyal felhordva, a további díszítést szolgáló virágok, levelek felfestése az eredeti technikának megfelelően ecsettel, oldószeres üvegfestékkel történt.

Hamar Edina

A SZEGEDI VIRÁG CUKRÁSZDA HERENDI PORCELÁN KÁVÉFŐZŐJÉNEK RESTAURÁLÁSA

(Egy példa, hogyan lehet eredeti funkcióban történő használat mellett, múzeumi etikai szabályok betartásával, hőálló porcelánrestaurálást végezni)

2014-ben egy magánszemély keresett meg engem, majd a szegedi Móra Ferenc Múzeumot a restaurálással.

Feladat

- Eredetvizsgálat: A cukrászda kalandos története során több kávéfőző is szerepelt, ezt az írott dokumentumok, illetve a fotók bizonyítják, melyeken eltérő Viktória-mintás burkolatú gépek láthatók (műemlékvédő vállalat, tulajdonos). Háttérkutatások. Eredetiség azonosítás a Herendi Porcelángyár, a műemlékvédelmi hivatal dokumentumai, Szeged város jogi iratai, a mostani tulajdonosnál lévő dokumentumok, könyvtári és múzeumi dokumentumok, a cukrászda még élő rokonainak szóbeli közlése, illetve a fellelhető fotók segítségével.
- Restaurálás (1 év): A nyolc darabból álló burkolat 5 elemét kellett restaurálni, mivel törött és hiányos, részben korábban restaurált, részben a tulajdonos által rosszul javított (ragasztott, kiegészített) volt.
- Cél: eredeti funkcióban történő használat (kávéfőzés napi 12-14 órában, 365 napon) a szegedi Virág cukrászdában

Restaurálás menete (1 év)

1. Kávéfőző szétbontása
2. *Anyagvizsgálat* (a párkányelemekben lévő szürke anyag meghatározása, Dr. Tóth Mária)
3. *Bontás*: Korábbi restaurált részek megöregedett ragasztásainak szétoldása és a hozzá nem értő „csináld magad” javítások szétbontása (elcsúszott epoxy ragasztások, rossz anyagú és színű kiegészítések eltávolítása). Nehézséget okozott a tárgy nagy mérete és íves formája, 0,4-1,5 cm falvastagsága. A mechanikai (szike, gyémánt tárcsa stb.), kémiai (acetón, etil-acetát, MEK, diklór-metán, dimetil-formamid) és a hő bontás alkalmazása (50L edényben több napig főzve).
4. *Tisztítás*: mechanikai és kémia, bentonitos pakolások
5. *Folyamatos anyagpróbák készítése*: ragasztó, kiegészítő anyag, festék, lakk
6. *Ragasztás, kiegészítés*: hőálló, több részletben, hajógyártásban használt anyagokkal
7. *Retusálás - aranyozás*: hőálló festési rendszer kitalálása
8. *Lakkozás*: az eredeti és a restaurált felület telibe lakkozása, két-komponensű autólakkal, lakkozó kamrában (25-70 C° légtérben 1,5 órán át), több rétegben, többször felmelegítve és lehűtve
9. *Műgyanta megerősítés*: hátoldal üvegszálszövetes műgyanta megerősítése
10. *Kávéfőző összeépítés és használatba vétel*

Felmerülő kérdések:

- Melyik az eredeti tárgy?
- Ki és mikor restaurálta korábban?
- Hogyan lehet egy műemléki védetség alatt lévő tárgyat úgy restaurálni, hogy továbbra is lehessen eredeti funkciójába használni (kávéfőzésre, napi 12-14 órában, 365 napban)?
- Restaurálás etikai kérdés: Az általános múzeumi szemléletet és gyakorlat alapján történjen a restaurálás vagy a műtárgy piac, a magángyűjtők, a maszek világ etikai szabályát kövessem a munka elvégzése során?
- A mindennapi használatból eredően, miket kell kibírnia a felhasznált anyagoknak? pl. folyamatosan változó nagy hőmérsékletingadozását, erős me-

chanikai-, fizikai és kémiai behatásokat, vibrációt, továbbá öregedésállónak, UV-stabilnak stb.

- Melyek azok az anyagok (ragasztó, kiegészítő anyag, festék, lakk), melyek kibírják ezt?
- A párkány elemben lévő anyag mi? Azbeszt vagy nem? Mikor, hogyan és miért került bele?
- A mindennapi használatból eredően, hogyan és mivel lehet takarítani a restaurált tárgyat?

Pelles Edit

NEMZETKÖZI RESTAURÁTOR KONFERENCIA TAPASZTALATAI ZOMÁNC TÉMAKÖRBE

2018 júniusában került megrendezésre Németországban, Stuttgartban egy tűzzománccal foglalkozó konferencia, (ENAMEL 2018: 7th Experts' Meeting on Enamel on Metal Conservation). Ezt a munkacsoportot 2006-ban hozták létre, tagjai nemcsak restaurátorok, hanem művészettörténészek, tudósok, zománc művészek. Kétévente ülnek össze, a legutóbbi konferencián nem csak résztvevőként, de előadóként is jelen voltam. 24 előadáson és poszteren 8 ország szakemberei számoltak be a legújabb eredményekről, munkákról. A konferencia előtti napon egy workshop-on új felületvédelemre alkalmas anyagot próbálhattunk ki, illetve teszteltünk is. Az eredmény tanulságos volt, a terméket nemsokára forgalomba helyezik. Az előadások a következő két napon voltak megtartva. Számos kutatási, mérési, anyagvizsgálati eredményről számoltak be, illetve új technikákat, módszereket, anyagokat ismertettek az előadók. Kitértek a klimatikus körülmények és a zománcozott tárgyak kapcsolatára, valamint a távol-keleti, modern tárgyakra is. Az esemény helyszínéül szolgáló Stuttgarteri Akadémia műhelyeit, a hallgatók aktuális munkáit is megnézhattuk. Ezen kívül a Landesmuseum Württemberg gyűjteményében és restaurátor műhelyében is körbevezettek. Az itt szerzett tapasztalatokról, élményekről tartom beszámolómat.

Hallai Laura Judit

**NAGYDOBOSI CSODATÉVŐ SZENT MIKLÓS-IKON
RESTAURÁLÁSA**

**Olajfestmény fatáblán, 47×40 cm, Görögkatolikus Egyházművészeti Gyűjtemény, Nyíregyháza
Ltsz.: 2016.358.(A144).**

A festmény Szent Miklóst ábrázolja, aki bal kezében csukott evangéliumos könyvet tart, jobbjaival áldást ad, ez utóbbi az ikon töredékessége miatt mára alig vehető ki. Bal válla felett az Istenszülő kicsiny alakja látható, amint omofóriont nyújt a szentnek. A jobb válla fölött félalakos Krisztus szerepelt egykor, csak egy apró töredék maradt belőle. Az ikont Nagymihályi Géza gyűjtötte Nagydoboson. A tábla erősen sérült, csonkított. Oldalait fűrészszel vágták le, a bal felső sarkán éles hasítás nyoma látható. A tábla a bal oldalán kettétört, a darabokat négy fém-pánttal rögzítették. A vizsgálatok során kiderült, hogy a képet teljesen átfestették, feltehetően még a 19. században. A tisztítást az eredeti festmény feltárása követte, majd a hordozó szilárdítása és a kettéhasadt tábla összeragasztása is megtörtént. A helyreállítás megőrizte a kép töredékességét. A szükséges részek tömítése után az esztétikai kiegészítés akvarell retussal zárult.

Témavezetők: Forrai Kornélia, Vihart Anna DLA
Konzulens: Terdik Szilveszter PhD

Tóth Zsuzsanna

EGY KÖNYVRŐL...

Az előadás egy, a restaurátori gyakorlatban gyakran előforduló, ún. német reneszánsz kötés jellegzetes példányának bemutatásán keresztül ismerteti a kötéstípust. Ennek során a könyvkötés készítésének lépései szerint haladva veszi sorra az elemek formai kialakítását, anyaghasználatát. Az előadás annak apropóján jött léte, hogy a könyv restaurálásakor előbukkantak a könyvkötő jelölései, melyeket csak nagyon ritkán figyelhetünk meg.

Moór Anikó - Szabóné Szilágyi Mária

ANYAGMEGHATÁROZÁSI KURZUS A CAMBRIDGE-I EGYETEMEN

A Cambridge-i Egyetem, Zoológia Tanszékén Dr. Sonia O'Connor kétnapos továbbképzést tartott a múzeumi és a műtárgykereskedelemmel foglalkozó szakemberek számára. Főként olyan egyszerű, roncsolásmentes anyagmeghatározási technikákat mutatott be, amelyek könnyen, olcsón kivitelezhetők.

A kurzus célja az volt, hogy megismertesse az egzotikus keményszöveteket és ezek helyettesítésére használt anyagokat, mint pl. csont, agyar, szaru, keratin, műanyagok stb. A képzés ismertette az anyagok eredetét, szerkezetét, felismerését és megkülönböztetését felhasználva saját érzékszerveinket, különböző segédeszközöket és műszereket.

Az elsajátított ismeretek hasznosak a műtárgyak leírásánál, tárolásánál, kezelésénél. Az anyag felismerése kormeghatározó lehet. Az említett anyagok egy része olyan állatoktól származik, amelyek már védettek, ezért ezen tárgyak kezelése szigorúan szabályozott.

Előadásunkban a kurzuson szerzett tapasztalatainkat foglaljuk össze.

Balogh Sándor

PAPÍR- ÉS KÖNYVRESTAURÁLÁSI TRENDEK NÉMETORSZÁGBAN

Az elmúlt száz évben lezajlott változások szorosan összefüggnek az írott dokumentumokhoz, könyvekhez, információtároláshoz való társadalmi értékelés átalakulásával. Legnagyobb változás a digitalizálás megjelenése, ami magával hozta a restaurátor munkájával, szerepével szembeni új elvárásokat. A korai átkötéseket, a komplett, minden eredeti részt megőrző és használható kötést, formát biztosító restaurálás követte. Utóbb az egyedi munkavégzéseknél gazdaságosabbnak találták a tömegessé tételt fertőtlenítő, savtalanító, papíröntő gépsorokkal, üzemekkel (Bückeburg, Lipcse). A konzerváló kötések készítése és a minimális beavatkozás gyakorlata különféle műhelyekhez kapcsolódott (Göttingen, Berlin). Ma a konzerválás, állapotmegőrzés igénye a döntő, a dokumentumok klimatizált, alvó raktárakban pihennek.

A restaurátor feladata az állományvédelem, a klíma ellenőrzése, kiállítások előkészítése és alkalmanként berendezése, projektek levezénylése, részvétel a képzésben, konferenciákon, nemzetközi kapcsolattartásban, szerepel a gyűjtemény nyílt napjain. Őriz, felügyel, tanácsol és reprezentál. Egyedi munka lehetőségét a ma-

gán megbízók, aukciók, kiállítások kínálják. Németországban olyan sajátosságok is befolyásolták a folyamatokat, mint a tartományi rendszer és a hozzá kapcsolódó finanszírozás, a kettéosztottság időszaka, a nagy restaurátor központok kialakulása (Ludwigsburg, Lipcse, Wolfenbüttel), a képzés rendszere (Köln, Hildesheim, Stuttgart), a projektek, alapítványok, szövetségek (IADA, AEB, KEK) szerepe. Magán támogatókat vonnak be a finanszírozásba az ún. "könyv keresztpasággal" (Buchpatenschaft). Különös hatással, műhelyteremtő erővel bírtak a katasztrófák (Weimar, Anna Amalia Bibliothek, Köln Stadtarchiv). Ugyanakkor egyre kisebb a restaurálási kényszer a fogyatkozó számú műhelyekben, ha nem muszáj nem nyúlnak a tárgyhoz, hanem becsomagolják. Anyagfelhasználásban és módszertanban fokozottan környezettudatosabb és egészségmegőrzővé váltak, az etilén-oxidos fertőtlenítő kamrákat lebontják (Halle) vagy csak lakott területen kívül, szigorúan ellenőrizve üzemeltetik. Bármilyen új restaurálási, analízis, fertőtlenítési, tisztítási, stb. eljárást találnak fel Németországban, abból minél előbb igyekeznek gépet, eszközt előállítani és forgalmazni.

Várfalvi Andrea - Sikéné Kovács Melinda - Szabó Csabáné

SZERVES ALAPÚ FERTŐZÖTT MŰTÁRGYAK ÁLLAGMEGÓVÁSI MÓDSZEREINEK KIDOLGOZÁSA

Az egri Dobó István Vármúzeum gyűjteményében nagy mennyiségű textil, bőr és fa alapú műtárgy került veszélyeztetett állapotba a raktár nedvesedése és a következményeként kialakult penészfertőzés miatt. Az intézmény állományvédelmi csoportja egyhetes leletmentő konzerválást szervezett a Magyar Képzőművészeti Egyetem Iparművészeti Restaurátor Specializációk oktatóinak és hallgatóinak közreműködésével. Az együttműködés célja egy olyan hosszútávú terv kidolgozása volt, mely lehetővé teszi, hogy a fertőzött műtárgyak, konzerválásuk után egy új épületben, megfelelő környezetbe kerüljenek.

A Vármúzeum raktáraiban a gyűjteményi darabok és a környezetük kockázatkezelési felmérése után kiválasztásra kerültek azok a műtárgyak, amelyek kezelése alapul szolgált a megfelelő konzerválási módszerek kiválasztásához. A restaurátor műhelyekben zajló munka során száraz-, és vegyszeres tisztításra egyaránt sor került. A textiltől és szőrös bőrből készült viseletek esetében kísérletek segítettek annak a kompromisszumos megoldásnak a megtalálását, amely kivitelezhető az öltözetek szétbontása nélkül.

A közös munka tapasztalatai és eredményei hozzájárultak a hosszú távú állagmegóvási stratégia kidolgozásához, mely magába foglalja a konzerváláson túl a

csomagolás módjának, az ideális klimatikus környezet kialakításának, valamint a költözés ütemezésének megtervezését.

Orosz Katalin DLA - Várhegyi Zsuzsanna

TÁJHÁZI KOCKÁZATKEZELÉSI FELMÉRÉSEK TAPASZTALATAI, PROBLÉMÁK ÉS MEGOLDÁSI JAVASLATOK

A tájházak sajátos közgyűjtemények, melyek a muzeológia, a közösségformálás, a népi műemlékvédelem és fenntartás elemeit foglalják magukban, azonban esetükben a klasszikus műtárgyvédelmi módszerek és megoldások nem alkalmazhatók teljes mértékben. A probléma megoldására a Szabadtéri Néprajzi Múzeum keretein belül működő Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága (MTKI) együttműködést kezdeményezett a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Restaurátor és Restaurátorképző Főosztályával (MNM ORRK) tájházi helyszínek sajátosságait szem előtt tartó műtárgyvédelmi módszerek kidolgozására. A MTKI néprajzos munkatársai és a MNM_ORRK restaurátor oktatói az Képzőművészeti Egyetem Iparművészeti restaurátor hallgatóinak bevonásával kockázatkezelési felméréseket végeztek 4 tájházban 2017-19 között. Az előadás a tapasztalt jellegzetes műtárgyvédelmi és üzemeltetési problémákat és lehetséges megoldási módszereket ismerteti.

Czifrák László DLA

NIOBIDA TERRAKOTTA SZOBOR ÚJRARESTAURÁLÁSA ÉS KUTATÁSI TANÚSÁGAI

A restaurátori munkafolyamatok előkészítése és tervezése kapcsán egyre nagyobb hangsúlyt kapnak olyan jellegű kutatási feladatok, melyek a tárgyak pontos eredetét, az alkotói szándékot, a készítés technikai folyamatokat, a károsodások okát és mértékét vagy épp a korábbi beavatkozások mértékét és annak típusait vizsgálják. Az ilyen jellegű kutatások bár sokszor hosszadalmasak és csak komoly idő és energia ráfordítással térülnek meg, mégis beigazolódni látszik, hogy sokszor az egyértelműnek tűnő, átgondoltan előkészített feladatok is rejthetnek meglepetéseket. Ezek tanúságai kapcsán egyre többször találkozhatunk olyan mértékű előkészítő kutatásokkal, ahol többféle szakember bevonásán keresztül, nagyobb csapatmunka keretében zajlik egy-egy tárgy megismerése és feltérképezése. A

Szép művészeti Múzeum Etruszknak vélt Niobida szobra is sokáig egyértelmű tárgynak számított az antik gyűjteményben, mígnem egy kiállítás előkészítése során egy egyszerű rutinvizsgálati sor nem várt eredményeket hozott, amely teljesen megváltoztatta a tárgy megítélését. Az erre épülő kutatási feladatok számtalan kérdést vetettek fel a szakemberek számára, amely egy izgalmas utazás kezdetét jelentet mind a régészek, művészettörténészek, mind a természettudományi vizsgálatokkal foglalkozó szakemberek, mind a restaurátorok számára. Az előadás ennek az izgalmas utazásnak a fontosabb állomásait és annak tapasztalatait osztja meg a tisztelt hallgatósággal.

Dr. Nemes Erika Tímea

A SEPSIKILYÉNI FALKÉPEK FESTÉSTECHNIKÁJA

A templom falképeire először az 1882-es felújításkor bukkanhattak. Huszka József 1885-ben feltárta és lemásolta őket. A tervezett munkák végeztével és az akvarell másolatok elkészítése után, a falképeket visszameszelték. A szakirodalom majdnem száz évig, csak a Huszka másolatairól ismerte a kilyéni falképeket.

1995-ben elkezdődött ugyan a falképek részletes kutatása, teljes feltárásuk és konzerválásuk azonban csak 2004-ben indult és 2006-ban fejeződött be.

A templomban a következő falképek maradtak meg:

A templomhajó déli, nyugati és északi oldalán két egymás fölötti regiszter látható. A déli oldalon a bejárati ajtó fölött egy hatalmas Utolsó ítélet kompozíció maradványai láthatók. Alatta egy kosarat vivő glóriás szent alakja vehető ki, és az ajtó jobb oldalán Krisztus életéből vett jelenetek sora látható, melyet egy Mária gyermekével ábrázolás szakít meg. Ezt követően a Passió jelenetei folytatódnak a nyugati és az északi oldalon is.

A déli és az északi oldal felső regiszterébe Szent László legendát festették meg. A falképsor végét a két orvos szent, Kozma és Damján zárja.

A templom külső, déli falain pár falkép részlet maradt meg, ezek közül a Kánaeni menyegzőt vélték felismerni egyik töredékben, valamint a nyugati oldalon a torony takarásában egy női szent arcát fedezték fel, háromkaréjos árkád alatt. Feltehetően egy hármas Mária ábrázolás töredéke.

Lángi József

**FESTÉSZETI EMLÉKEK KUTATÁSA ÉS RESTAURÁLÁSA
KÁRPÁTALJÁN (ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ - UKRAJNA)**

A felhívás témája szerint elsőként a bajor Bajor Tartományi Műemléki Hivatalnál (Bayerisches Landesamt für Denkmalpflege) szerzett tapasztalataimról, vagy a Szlovák Műemlékvédelmi Hivatallal (Pamiatkový úrad Slovenskej republiky) közös középkori falképfelmérő, dokumentáló program bemutatását terveztem, de végül a történeti Magyarország egy kevésbé ismert területén Kárpátalján, az egykori Bereg, Ung és Máramaros vármegye területén végzett kutató, feltáró munkánk eredményeiről számolok be. Itt egészen más szisztéma szerint épül fel a műemlékvédelmi intézményrendszer, amely a magyar vonatkozású emlékeket szinte nem is ismeri, nem is foglalkozik vele. Pedig a 19. század vége óta néhány rendkívül magas színvonalú alkotás már a Műemlékek Országos Bizottságának érdeklődést is felkeltette. Ezekről mutatok be esettanulmányokat. Gerény, ma görög katolikus templomának középkori freskóit még a 19-20. század fordulóján Huszka József tárta fel, melyet gondosan dokumentált. A leMBERGI műemléki intézet az 1960-as években foglalkozott velük, majd az ezredfordulót megelőzően nagymértékű rekonstrukciós festéssel állították, helyre a falképeket. Ekkor néhány részletét megfelelő ikonográfiai ismeretek hiányában félreértelmeztek. Van olyan, egykor gazdagon kifestett templom, melyet a sztálini idők egyházpolitikájának esett áldozatul, de a 2005-2006 környékén nyújtott kormányzati támogatásból két gyülekezet is vakolateltávolítást végzett templomában, melynek áldozatul estek középkori és reformációt követő időszakban készült falfestések. Mindennek ellenére az utóbbi másfél évtizedben jelentős falképfestészeti emlékeket tártunk fel a koronavárosok közül Visken, Huszton és Técsőn, illetve kisebb településeken, mint Csatfalván és Nagybégányban. Kiss Lóránd marosvásárhelyi kolléga pedig Palágykomorócon, melynek különlegessége, hogy korai rétegének alkotója az a műhely, amely Gerényben, Lónyán, Laskodon és Csarodán is dolgozott.

Bóna István habil, DLA

**RESTAURÁLÁS HELSINKITŐL CANBERRÁIG (VAGY
SOISSONSTÓL PEKINGIG)**

A restaurálás viszonylag új szakterület. Sok helyen oktatják, és sokféleképpen. Nemzetközi szervezetek jöttek létre azért, hogy meghatározzák és védjék a szakterületünket, továbbá azért, hogy elismertessék azt a politikai és gazdasági szf-

rával. Az ICOM-on belül a legnagyobb szakmai szervezet a restaurátoroké, az ICOM-CC. Európában megalakult az ECCO, az európai restaurátor egyesületek szövetsége. Ez a szakma és a kulturális örökség védelmét szolgálja európai szinten. Az oktatást az ENCoRE nevű társadalmi szervezet képviseli kontinensünkön. Ez olyan társadalmi szervezet, melyhez egyetemeken csatlakozhatnak, de múzeumok és kutató intézetek is lehetnek támogató tagjai. Mindezen szervezetek részben dokumentumok kidolgozásával, részben lobbizással igyekeznek elérni a céljaikat. Mivel elég nagy tömeget és nagy reputációjú tagságot tudnak felmutatni, demokratikus rendszerekben képesek hatást elérni.

A munka ezekben a szervezetekben demokratikusan folyik, ezért óhatatlanul megjelennek a különböző helyzetű és tradíciójú országok sajátosságai, eltérő céljai és érdekei. Ezeket kell úgy összefésülni, hogy mindenki jól járjon. Ezért az egyes országok, vagy egyetemeken képviselői az alkalmazkodás és a speciális érdekek védelmezése között egyensúlyoznak és alakítják a szakma jövőjét. Európán belül az Erasmus és egyéb lehetőségek biztosítják a tanuló fiatalok számára a kellő mobilitást, hogy megismerkedjenek más országok oktatásával, de a különbségek pillanatnyilag olyan nagyok, hogy alig lehet összeegyeztetni a külföldön tanulatokat a hazaiakkal.

A teljes egységesítés még messze van, de talán nem is kívánatos. A főbb területek, amikkel ezek a szervezetek foglalkoznak:

A restaurálás és a restaurátor szakember meghatározása: régen a restaurálást nem tekintették szakmának sem, később a művészetek közé sorolták. Ma a legtöbb helyen szigorúan tiltakoznak a művészet meghatározás ellen, inkább az alkalmazott tudományok közé sorolják a restaurálást, a restaurátort pedig egy magas szintű szakterület gyakorlóján kívül alkalmazott kutatónak is tekintik.

Szakterületek: szerte a világon mind a képzések, mind a hagyományos szakterületek eltérnek, akár egy országon belül is. A Magyarországon ma lévő beosztás inkább különlegesnek tűnik. Vannak olyan képzések, mint például a magyar tárgy-restaurátor képzés, mely általános tudást igyekszik nyújtani.

Oktatás: a két éves mester-képzéstől a hat éves osztott képzésig minden előfordul. Világszerte egyre több a doktori képzés.

Az előadás kiemel néhány érdekesebb helyszínt, hogy érzékeltesse a különbségeket és keresse a hasonlóságokat. Japántól Cambridge-ig, Helsinkitől Athénig, vagy Torinóig a szerző a saját tapasztalataiból villant fel érdekesebb részleteket.

Tanulmányi út

AGAPIA KOLOSTOR

Agapia az egyik legnagyobb szerzetes település Romániába. A kolostort Gavril Coci, Vasile Lupu moldvai fejedelem testvére és felesége Liliana építette 1642-1644 között. 1647-ben szentelték. A szerzetesi épületet masszív, vastag falak övezik, belső oldalán a falak mentén sorakozó emeletes cellákkal, a keleti oldalon kőből, gránitból készült harangtoronnyal. Kezdetben szerzetesek népesítik be, de 1803-tól apácák lakják. Együttesét számos tűzvész pusztította így többször

került sor a felújítására. Az 1858-1862 között elvégzett építési munkálatok megváltoztatták a Gavril által alapított kolostortemplom megjelenését. Ekkor került sor a templombelső és az ikonosztáz kifestésére. A háromkaréjos alapú kolostortemplom a hagyományosan a moldvai ortodox egyház építészeti eljárásainak megfelelően épült. A 19. században történt felújítások során eltávolították a hajót és az oszlopcsarnokot határoló falakat kialakítva egy oszlopokra támaszkodó boltívet. A nyugati előcsarnokot megnagyobbították. A nyolcszögletű torony, melyet a boltozatos hajó ívei támasztanak alá, a hajón helyezkedik el. Az ikonosztázt és a kolostortemplom falain látható freskókat a fiatal Nicolae Grigorescu festette, Tavefta Ursache kolostorfőnöknő idején 1859-1861 között. A kompozícióihoz az inspirációt a reneszánsz nagy mesterek adták. Ilyen a Szent Györgyöt ábrázoló ikon, melyet Donatello Firenzében levő szobra inspirált. A portrék festéséhez élő modelleket használt. Dániel próféta képénél saját arcát festette meg. Festményeinek nagy művészi értéke, hogy az élet realisztikus bemutatására törekszik, melyet az egyszerű vonalak, a tökéletes arányok és alakok jellemzik.

A 19. század közepéről származó bútortzat bécsi, párizsi és helyi műhelyekben készültek. A kolostor együtteshez tartozik a kápolna, a Szűz Mária Mennybemenetele (1780), Szent János Bogoszlov (1821) fatemplomok és az apácák háza. Ion D. Ștefănescu művészettörténész 1927-ben létrehozta Moldvában az első szerzetesek művészetét bemutató múzeumot, amelyben középkori művészeti és vallási tárgyak gyűjteménye, valamint Nicolae Grigorescu festő munkái láthatók. Az Agapia kolostor igazi építészeti remekmű, amely egyesíti a bizánci stílust a neoklasszikus stílussal és a román művészet jellemzőivel.

VÁRATEC KOLOSTOR

Az ország legnagyobb apáca kolostora, jelenleg 400-an lakják. Az 1785-ben alapított első imaház Olimpiada apáca nevéhez fűződik, aki fontos szerepet játszott az apáca kolostor létrehozásában és fejlődésében. A mai kolostor együttest masszív, vastag kőfalak övezik, kétemeletes, szögletes négyzet alakú harangtoronnyal. Az erődszerűen körbeépített kolostor központjában a Szűz Mária Mennybemenetele nevet viselő templom áll. Az északi oldalon a zárda főnökasszonyának lakhelye és a közigazgatási épületek, délen a múzeum helyezkedik el.

Az apácák hagyományos kis falusi házakban, a kolostort körülvevő faluban élnek. A jelenlegi templomot 1808-ban kezdték építeni és 1812-ben szentelték. A templom tetőzete a két fatoronnyal és a cellák nagy része az 1900-as tűzvész következtében elpusztult, melyet nem építettek újjá. Az egyhajós templom egyesíti a hagyományos moldvai formákat a klasszicista elemekkel. Térrendszere a helyi sajátosságok szerint előtér, előcsarnok, hajó valamint oltár részből áll. Az apszist a főhajótól tiszafából faragott ikonosztáz (oltárfal) választja el, melyet Constatin mester készített 1816-ban. A templom belső tereit először 1841-ben festették. A jelenlegi freskókat 1882-ben neobizánci stílusban T. Ioan és D. Iliescu festők készítették. Az aranyozott háttérben festett alakok stilizáltak, a festett jelenetek szimmetrikusak. A templom belsejében jelentősebb síremlékek maradtak fenn. Itt nyugszik Veronica Micle költőnő Mihai Eminescu lírájának ihletője.

A kolostor múzeuma értékes ikonokat, papi ruhákat és kegytárgyakat őriz.

NEAMŢI KOLOSTOR

A kolostor Moldova egyik jelentős középkori műemléke. Petru Muşat fejedelem által alapított szerzetesi együttes a 15. században erősen megsérült. A pusztulást követően a 16. század második felében épült újjá. A kolostortemplom az erődszerűen körbeépített udvar központjában, Ştefan cel Mare kezdeményezésére 1497-ben

készült el. Térrendszere változatos, nyugat-keleti irányban bontakozik ki. Az előtér, a pronaosz helyiségét a sírterem, majd az athonita típusú hajó követi. A térrészek fölött kupolák sorakoznak egymás után. Boltozásukban, a vázas szerkezetű pilaszterek fölött sajátos, bizáncias hagyományt módosító kompozíció figyelhető meg. Egymástól 45°-kal elforgatott, kettős csegegy támaszokon emelkedő kupolái közül, a szentély előtti toronyszerűen emelkedik fel. A teret alatta északon és délen karéjos fülkebővület míg keleten a szentélyrekesztő, az ikonosztáz háttérében hosszanti irányban nyújtott béma és félkörös apszis egészíti ki. Lóhereszentélyes (háromkaréjos) megoldása athonita típusú. A templombelsőt freskók díszítik. Az előcsarnokban, a hajóban és az előtérben az eredeti festés látható. A csúcsíves, pálcatagozatos, bélletkeretes ajtók, kőrácsos, pálcatagozatos ablakok kialakításában a nyugati, gótikus stílushatás érvényesül.

Rátétes architektúra keretezi a négyszögösen összefogott háromkaréjos szentély fölött a nyolcszöges tornyot, amely az épület sudárságát növeli. Helyi szokás szerint a homlokzatokat felül színes téglából rakott, polikróm tárcsadíszű ívek kettős sorából szerkesztett párkány keretezi, amely íves lizéna rátéttel is kiegészül. Északkeleten emelkedik a Pârgul torony, a kolostorudvart keretező négy lakószárny. A nyugati szárnyban könyvtár helyezkedik el. Románia legnagyobb és legrégebbi kolostor könyvtára, több mint 18 000 kötettel. A legrégebbi kézirat egy 14. század végi pergamen. A harangtorony a 15. századból származik. Belül freskókkal díszített, melyeket azonban a 19. században átfestettek.

Az 1796-ban épült Szent György templom korábban az erődítmény udvarán helyezkedett el, de esztétikai megfontolásokból 1826-tól a kolostor keleti lakószárnyába illesztették. Épülete mellett van a kolostor temetőjébe vezető átjáró. A temetőben álló Szent János kápolna eredete a 14. századra vezethető vissza.

A kolostor múzeumában ikonok, egyházi kegytárgyak, a fennmaradt régi nyomda munkaeszközei láthatók.

DRAGOMIRNA KOLOSTOR

A kolostor Moldova egyik fontos történelmi központja. Alapítása 1609-ben Anastasie Crimca főpap nevéhez fűződik. Gazdag moldvai kereskedő fia, 1608-ban Moldova érseke és a 17. század első román miniatűr arképfestője. A kolostort négyszögletes sarokbástyával erősített, masszív, vastag falak övezik. A védőmű belső oldalán a falak mentén szerzetesi lakhelyek, és a délnyugati részen Miron Barnovschi-Movilă uralkodása idején 1627-ben épült Barnovschi-torony található. Főkapujában a boltozott bejárót nehéz tölgyfakapuk zárják, fő-

lőtte emelkedő toronnyal. A 17. században épült kolostortemplom az udvar központjában emelkedik. A torony nélküli kis templom térrendszerét meghatározza a sokszögű nyitott tornác három oldallal, naosz és az oltár. A bejáratokon, a déli és az északi kapukon keresztül föltáruul a csillagboltozatos előtér, amely konzoltámaszos kis oszlopokon nyugszik. A keleti oldalon csúcsíves kapuzat vezet a pronaosz tágas, négyzetes terébe, amelyet a kompozíció hossz-tengelye mentén egymásután két, hevederekre támaszkodó csillagboltozat koronáz meg. Itt található a kolostoralapító Anastasie Crimca metropolita sírja, és az építész Dimának a síremléke is. A hajó csúcsíves nyíláson keresztül válik láthatóvá, amelyet szokásos módon háromkaréjos, athonita típusú térlezárás fog közre. A váz szerkezeti elemei itt is konzolos kis oszlopokon nyugszanak. Ezekre többszintes átmeneti nyaktagozat támaszkodik. A templom egyik sajátossága, hogy a falfestmények csak a kupolán, az oltár apszisán és a hajón jelentkeznek a többi helyiség festetlen maradt már a kezdetektől. A kupolát „Krisztus Pantokrátor” képe díszíti. Ez alatt az ortodox ikonográfia rendjében elhelyezkedő képek kék alapon, vörös keretezésbe illeszkednek. Figyelemre méltóak az újtestamentumi ciklusban levő Passio

realisztikusan megjelenített ábrázolásai. Az oltár fülkájén festett felirat jelöli Crăciun Mătieș, Ignat és Gligorie festők neveit. A falfestmények restaurálására 2010-2012 között került sor egy európai projekt által finanszírozott átfogó helyreállítás alkalmával. A szentélyrekesztő ikonosztáz gazdagon faragott barokk mestermű, 1793-ban, Solca kolostorából került ide. A templombelsőt egyszerű, helyenként örmény stílusú külső architektúra foglalja egységbe. A homlokzati köpeny részeit felül ívezetes párkány, alatta pedig kötélfontos vízszintes forma fogja össze. E kompozícióba illeszkednek bele a csücsíves kapuzatok és pálcatagozatos ablakok gótikus keretezésű nyílásai. A kolostormúzeumot a gótikus jellegű egykori étkezőhelyiségben helyezték el. A kiállítás anyagában főként 17. századi evangéliumok és zsoltárszövegek, miniatúrák láthatók.

BOTOSÁN

A város a 14. században keletkezett. Első írásos említésével 1439-ben találkozunk. A település már a 15. században Észak-Moldva élénk forgalmú kereskedelmi központja. A város virágkora Petru Rareș (1483-1546) uralkodása idején bontakozott ki, kinek felesége, Elena két templomot is emeltetett, ezért a fejedelemasszony városának is nevezték. A 16. században itt tartották az ország legnagyobb vásárait.

A város legértékesebb műemléke a Popăuți Szent Miklós templom 1496-ban Ștefan cel Mare fejedelem uralkodása idején épült, moldvai középkori építészet hagyományai szerint. A templom közelében a 15. század végén épült Moldva egyik legrégebbi harangtornya. Figyelemre méltó a nagysága: 17 m magas, melyet valamikor nemcsak kultikus célra, hanem őrtoronyként is használtak. Ennek a templomnak a mintájára építtette 1551-ben Elena Rareș fejedelemasszony a Szent György templomot. A város két nevezetes szülötte, Nicolae Iorga történész (1871-1940) és Octav Băncilă (1827-1944) festőművész. Megemlíthetjük Mihai Eminescu költőt (1850-1889) is, aki a városban diákoskodott.

SUCEAVA (SZŐCSVÁSÁR)

Bukovinai falumúzeum

Az 1970-es években alapított múzeum jelentős fejlesztésen és bővítésen ment keresztül és az 1990-es évek óta 6 hektáros területen fekszik. A falumúzeum bemutatja a bukovinai falu népi építészét, lakáskultúráját, gazdálkodását és életmódját. A közösségi élet jelentős megnyilvánulási helye a falu központja, ahol a Vama-i templom és harangtorony, a Șaru Dornei-i kocsmá és a

Securiceni-i iskola található. A lakóházak belső tereiben hagyományos életmódot bemutató kiállítás látható: különféle típusú kemencék, kályhák, hagyományos bútorok, belső textíliák, népi viseletek valamint az emberi élet fontos átmeneteihez fűződő rítusok: születés, temetés, esküvő.

A kiállított tárgyak természeti környezetben való bemutatása, a különböző építési technikák és a díszítő elemek sajátos szimbolikája Bukovina hagyományainak megismerését teszi lehetővé.

Fejedelmi vár

A vár a 14. század végén épült a középkori Suceava város mellett azzal a céllal, hogy megvédje Moldvát a környező hatalmak terjeszkedésével szemben. Közel 200 évig Moldova urainak fő rezidenciája volt, ma pedig nemzeti szintű történelmi emlékmű. A várból és védőfalakból álló középkori épületegyüttest 2011-2015 között

felújították. 2016-ban Suceava várában megvalósult állandó kiállításon, középkori fegyverek, Moldova 14-17. századi uralkodóinak és nemeseinek címerei valamint középkori kincstára tekinthető meg. A kőtár teljes képet nyújt a várról, kiemelve a 15. századi gótikus stílusú építési rendszereket és építészeti dekorációkat. A középkori lakásberendezések, úgymint csempekályhák, egyesítik a he-

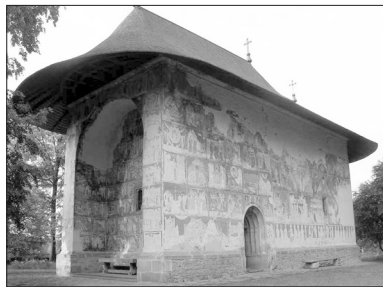
lyi és közép-európai dekoratív motívumokat. A várdombról széles panorámában tárul fel a suceava-i medence, valamint a város építészeti együttese.

Restaurátor műhelyek

Az értékes gyűjteménnyel rendelkező Suceava Megye Múzeuma 1975-ben restaurátor műhelyeket hozott létre, melyeknek feladata az örökség kezelése és védelme. Már a kezdetektől a különböző tematikával és alapanyaggal foglalkozó részlegek számára hol kisebb, hol nagyobb helyiség állt rendelkezésre. A folyamatosan gyarapodó múzeumi műtárgyállomány és a gyorsan növekvő feladatok ellátásához szakműhelyek (kerámia, fa, fém, festmény, textil, papír) valamint vizsgálatokat (fizikai, kémiai és biológiai) végző részlegek működnek a megfelelő képzettségű, külön anyagfajtára szakosodott restaurátor gárdával.

2008 óta a műhelyen belül működik az UNESCO–Emlékművek Megfigyelési Osztálya, az egyetlen ilyen jellegű intézmény Romániában, mely a műemlékek helyreállításával foglalkozó szakemberekből áll.

ARBORE KOLOSTOR

A Keresztelő Szent János templom Luca Arbore főkapitány kezdeményezésére 1503-ban épült. Elrendezése a moldvai típusú templomok kisebbített változata, két térrészből áll: pronaosz és naosz. Az épület déli kapuzata kupolás előtérbe vezet, a keleti oldalon nyílik a kettős, egymástól 45°-kal elforgatott csegely kupolás naosz, amelyet a keleti apszis két oldalán - északon és délen

- lapos falvastagságba foglalt fülke egészít ki. Masszív szerkezetű a vaskos hevederekkel kialakított térlefedés, valamint a nyugati homlokzat támpillér-párja. Az emlékmű kívülről hosszabbnak látszik, mivel a pronaosz északi és déli falai megnyúlnak nyugati irányba széles boltívet összekötő két tömör támasztópilléren keresztül, így kialakítva egy kis fülkét, amely a megemlékezés helye. A Ștefan korában épült templomokhoz hasonlóan az ajtó-és ablakkeretek gótikus kőfaragásúak. A belső falak freskói súlyosan sérültek a 17-18. században, amikor is az épület tető nélkül maradt. A templomban két fogadalmi kép látható, az egyik a

pronaosz déli, a másik pedig a hajó nyugati falán. A templom előcsarnokában vannak az alapító családtagok sírjai, amelyet kőből, gótikus stílusban faragtak. A templom kifestése a pronaosz és naosz közti fődém felirata szerint - mára már nem látható - 1541-ben készült Dragoș Coman festő mester által. A 2000-ben elindított feltárási és restaurálási beavatkozások során az ikonográfiai program meghatározására nyílt lehetőség. Ennek a beavatkozásnak eredményeként a 19. századi átfestések alatt az eredeti falképek feltáráására és megerősítésére is sor került, valamint megerősítést nyert a templom belső festésének időszaka is, amely feltehetően 1503-1523-ra datálódik. Az épület anyagszerű tömörségét a falak külső oldalán fennmaradt falképek részletgazdagsága oldja. A külső festés mára befedti az oltár apszisának részét, a nyugati fülkét, de nem található az északi oldalon. A datálása jelenleg bizonytalan.

SUCEVIȚA KOLOSTOR

A kolostor Moldova egyik híres műemléke. Építése a Movilă család kiemelkedő tagjai, Gheorghe, Ieremia és Simion nevéhez fűződik. Mai formája 1586-tól datálódik. Négyszögös alakú erődjét masszív, mintegy 3 m szélességű falak és saroktoronyok határolják. A kolostortemplom az udvar központjában található a lakórészekkel kie-

gészült erődfalak keretében. Térrendszere a moldvai típus alapelveit követi figyelembe véve az összetettebb rendeltetést is. A vallási, elsősorban liturgikus követelmények mellett az alapító család halottkultusza is szerepet kap. A kupolás előcsarnok, valamint pronaosz után önállóan elkülönülő, harántdongával fedett sírtermet alakítottak ki. A sírterem fölött az északnyugati sarokfalban lépcsőn át elérhető emeleti helyiség készült. A földszinti részben van a Movilă család két nevezetes tagjának, Ieremiának és Simionnak a síremléke. E sírteremhez a keleti oldalon közvetlenül kapcsolódik a templom liturgikus központja. Terében a négyzet fölött, toronyszerűen, mintegy 20 m magasba látható a kétszintes, egymáshoz viszonyítva 45°-kal elforgatott cse-gely támaszokon nyugvó kupola. A keleti irányban nyújtott szentély hosszol-

dalaihoz egy-egy kisméretű helyiség csatlakozik a proskomedie és a diakonikon. A szentélyrekesztő és a sírterem nyugati bejáratát keretező, ékszeres-faragású tagozatrátét a barokk korban készült. A 16. század végén Ion és Sofronie mesterek dolgoztak a belső falfestésen.

E falképek kompozíciós rendszerében bizánci gyökerű, amelyhez a népi képzelet gondolatvilága is kapcsolódott. A képkompozíció az egyház tanításának megfelelően, a mennyei és földi világ hierarchikus összetartozását fejezi ki. Elrendezésének sajátossága, hogy a főszentély apszisának boltozatára Krisztus mennybemenetelének ábrázolása került. A képkompozíciókban a mennyei világot az ó-és újtestamentumi jelenetek (Genezis, Jézus élete) kötik össze a földivel. A hajó délnyugati sarkában az alapító, Ieremia Movilă is feltűnik, uralkodó népes családja kíséretében a trónoló Krisztusnak felajánlva a kezében tartott sucevița templomot. A dinasztikus reprezentáció másutt is megnyilvánul: a sírteremben. A helyi sajátosság nemcsak az egyes képek tartalmi kiválasztásában érvényesült, hanem formai megjelenítésében is. A pronaoszban különlegesen egyedi a rajzos, miniatúra jellegű ábrázolásmód a zöld háttér előtt. E képek egyes részleteiből a hagyományok népi továbbélésére lehet következtetni. Az Ábrahám-jelenetben, a terített asztalnál ülő Bikaölő alakja gyakran megjelenik Moldva művészetében. Gazdag fantázia hatja át az előcsarnokban fennmaradt Utolsó ítélet ortodox felfogású képjeleneteit, mesés szörnyábrázolások (zöld ördögök) teszik egyénien eredetivé. A templom külső szentélyrészének falfelületeire, a különálló mezők hét egymás fölötti sorába „Mennyei és a Földi Hierarchia” statikus ábrázolása került. Az északi falfelületen a „Paradicsomi Létra” dinamikus megjelenítése látható. A feltörekvő szerzetesek jobbán az angyalok kara míg baljukon a bukottak démonikus kavargása bontakozik ki. A templomfestők az egyház ikonográfiai előírásainak megfelelően alkalmazták a kifejezési formát, de a képkompozíciók egyes elkülönülő részeinek művészi egységére kevésbé ügyeltek. Ilyen a déli oldalon „a Jessze fájának” (a Nemzetségfának) és a Máriát dicsőítő „Akathisztosz-himnusz” képjeleneteinek kötetlen, ötletszerű összeillesztése. Festői szabadság uralkodik az építészeti tagozatok és a freskók kompozíciós összefüggéseiben is. E sajátosság aligha meglepő, hiszen a templom a 16. században kiteljesülő moldvai szerzetesépítészet és festészet egyik utolsó nagy alkotása. A bejárat torony a kolostorfal északi oldalának középtengelyében helyezkedik el, amelynek első emeletén kupolás kis kápolna található. A támpillérekkel közrefogott harangtorony az északnyugati

sarokban magasodik. Az alsó két szintjén dongaboltozatos helyiségek találhatók, míg síkmennyezetes harangterébe falba épített lépcső vezet. A kolostor múzeuma különféle kegytárgyakat, hímezéseket, miniatűr képekkel díszített kéziratokat őriz. A gyűjtemény kiemelkedő tárgyai közül említésre méltó hímezések, az Utolsó vacsora 1491-ből, a 16. század végén készített halotti leplek valamint a 16-17. századi kéziratok, melyek közül jelentős Neagoe Basarab fejedelem evangéliuma.

MOLDOVIȚA KOLOSTOR

A Moldovița folyó és Ciumirna patak találkozásánál látható a kolostor erődszerű épülete, amelynek négyszögletes belső udvarát tornyokkal közrezárt falak határolják. A régészeti feltárások során a régi kolostor maradványai kerültek elő, melynek datálása feltehetően a 15. század első felére tehető, Alexandru cel Bun uralkodásának idejére. A jelenlegi kolostor Petru Rareș uralkodása alatt formálódik ki. A tipikusan moldvai – ortodox elrendezésű Angyal Üdvözlés kolostortemplom 1532-ben épült, amely napjainkig megőrizte a 16. századi jellegét.

Térsora nyitott nyugati előcsarnokkal indul, utána kupolával koronázott pronaosz következik, melynek oldalfalait gótikus ablakok törik át. Építőművészeti szempontból említésre méltó az ablakok kőrácsos tagozása. A jól megvilágított tágas térségből nyílik a sötétebb és viszonylag kisméretű nyugat-keleti főtengelyre merőleges, harántdongával boltozott sírterem. Ennek északi oldalán található az 1619-ben eltemetett Efrem kolostorfőnök síremléke. A halotti szertartás színtere a gótikus-reneszánsz stílusú ajtónyíláson keresztül közvetlenül kapcsolódik a naosz liturgikus központjához. Itt a háromkaréjos tér közepén emelkedik a magasba a kétszintes, egymáshoz viszonyítva 45°-kal elforgatott, csegely támaszokon nyugvó gömbháromszög alakú kupola. A négyzet keleti oldalán a szentélyrekesztő és a barokk jellegű ikonosztáz a templom építésénél későbbi. A pronaosz boltozása, a kupola szerkezeti megoldása feltehetően örmény, iszlám építészet tapasztalatainak ismeretét jelzik. Az ablak és ajtónyílások kereteinek gótikus-reneszánsz stílusjegyei erdélyi mesterek jelenlétére utal.

Ezen stílushatások keveredése nem csökkenti, hanem meghatározza az épület sajátosan helyi jellegét. A templombelső összképét a berendezési tárgyak is gazdagítják. Faragott bútorai a 16-17. századiak. A belső falfestés kompozíciós rendszerét az ortodox egyház szellemisége határozza meg. A festőmesterek összetartásának köszönhetően a kolostor festményeinek erőteljes sőt éles kompozíciós felépítése megőrizte a kromatikus egységet. A négyzetes kupola tetőpontján „Krisztus Pantokrátor” uralkodik az alatta elhelyezkedő próféták és apostolok fölött. A főapszis boltozatára Gyermekeit tartó Istenanya képe került. Az északi apszis boltozatán újtestamentumi jelenetek képsora, alatta a földi világ alakjai helyezkednek el. A templomot Krisztusnak ajánló Petru Rareș fejedelem családjával együtt a hajó nyugati falán látható. A nyitott előcsarnokban található a „Teremtés” és az „Utolsó ítélet” jelenetei.

A külső falakon a talapzattól a párkányzatig öt egymás fölötti vízszintes sávra tagolódik a képek sora. A keleti falakon a „Mennyei és Földi hierarchia” ábrázolás látható. A támpillérek csatlakozó felületén az ókor nevezetes írói, tudósai (Platón, Püthagorasz, Szókratész, Arisztotelész) alakjai is megjelennek. A déli oldalon „Jessze fája” (Nemzetségfa) majd délnyugaton a Máriát dicséző „Akathisztos himnusz” huszonnégyszögletes jelenete következik, köztük a híres „Konstantinápoly ostroma” című képpel. Megnyerő a homlokzaton fennmaradt élénk színű festmények stílusának helyenkénti realizmusa. Az északi falfelület képei az időjárás viszontagságainak köszönhetően alig ismerhetők fel. A kolostor múzeumában értékes történelmi emlékeket, kéziratokat, ikonokat, faszobrokat, bútorokat őriznek. A gyűjtemény egyik jelentős darabja Petru Rareș fejedelem faragott, keleti eredetű, valamint népi motívumokkal díszített trónszéke.

VORONEŢ KOLOSTOR

A Szent György kolostortemplom Moldva fénykorának egyik legnevezetesebb történelmi emléke. Ion Neculce krónikájának adatközlése szerint ezt a szerzetestemplomot 1488-ban emeltette Ștefan cel Mare fejedelem. Alapítási felirata a templom bejáratánál olvasható, ebből kitűnik, hogy építése alig néhány hónapig tartott. A templom 29,5 x 7,7 méteres. Az 1488-beli

térrendszere a mainál egyszerűbb volt. Térsora csegelyes-kupolás előtérrel (a jelenlegi pronaos) kezdődik, melyet követ alul három karéjjal kiegészülő naosz. A hajó fölött kétszintes, 45°-kal elforgatott csegely-támaszokon nyugvó, kívülről toronyköpenybe foglalt kupola magasodik. A térsort 1547-ben a nyugati oldalon egy főtengelyre merőleges és harántdongával fedett előtérrel bővítették. A belső falfestés elkészülésének időpontja máig vitatott kérdés tudományos körökben. A kép kompozíciót a bizánci hagyomány koncepciója határozza meg. Drámai hatás megjelenítésre törekszik az ortodox egyház teológiai tanításának megfelelően. A hajó kupolájának magasságában Krisztus Pantokrátor ábrázolása látható. Az újtestamentum jeleneteinek és Jézus életének ábrázolásai vezetnek az alsó földi szintre. A nyugati oldalon a barokkos szentélyrekesztővel és ikonosztázzal szemben feltűnik Ștefan cel Mare uralkodó családja körében Szent Györgynek felajánlva az alapított templomot. A pronaosz belsejében Mária tiszteletét bemutató képsorok láthatók. Az előtér dongaboltozatát - vöröses színű keretézéssel - az egyházi kalendárium miniatúraszzerű jelenetei illusztrálják.

Az épület külső festése csak 1547-ben, a bejárati előcsarnok hozzáépítésével egy időben készült el. Ezek a munkálatok Grigore Roșca mitropolita irányításával készültek. Hálából a templomban szentként tisztelt Danil remete sírja mellett az ő halottkultuszának is teret engedtek.

A templomfalak külső falfestése az építmény összhatásában alapvetően meghatározó jelentőségű. Keleten a szentélyzáródás liturgikus központjában, a széles háromkaréjos vakárkádós homlokzatfelületein, hat sorban látható a Mennyei és Földi hierarchia. Ezt a geometrikus kompozíciót dinamikusan oldja az északi oldalon az erények paradicsomba vezető küzdelmes utat szimbolizáló Mennyei létra. Lenyűgöző szépségű a déli oldalon ábrázolt „Jessze Fája” (Jézus Nemzetségfája), a Máriát dicsőítő képjelenetek sora valamint a nyugati falmezőt elborító Utolsó Ítélet vízió. A jelenetek ábrázolásánál a művészek a bizánci stílust a moldvai világhoz igazították: a mennybe készülő lelkek moldvai kendőket, a kárhozatra jutók török turbánokat viselnek, a feltámadást pedig a havasi kürt hangja jelzi. A telt kék háttér előtt a színek káprázatos harmóniában bontakoznak ki.

Korunk művészettörténészei jogosan feltételezik, hogy ezeknek a falfestményeknek mestere széles kultúrájú és önálló gondolatait bátran kifejező művészegyniség lehetett, akinek neve az útókor számára mindezidáig ismeretlen maradt.

Források:

Drăguț Vasile: Pictura murală din Moldova secolele XV-XVI. București, 1982, Editura Meridiane

Tompos Erzsébet - Czellár Katalin: Moldvai utazások, Budapest, 1981, Panoráma

Bialostocki, Jan: Ikonográfia. Az ikonológia elmélete. Ikonológia és műértelmezés. Szeged 1997, 230 o.

Zádor Anna: Építészeti szakszótár, Budapest, 1984, Corvina Kiadó

Adrian H. Victor - Burtea Ion - Lupan Petre: Románia történelmi és építészeti műemlékei, Bukarest, 1973, Meridiane Kiadó

Mihai Ion Pascu: Mănăstiri din Bucovina, 2010, Tipo Dec'95 Kiadó

Mănăstirea Agapia, 2010, Pro Editură și Tipografie

dr.Tereza Sinigalia - dr. Oliviu Boldura: Monumente Medievale din Bucovina, București, Editura ACS, 2015

JEGYZETEK:

JEGYZETEK:

JEGYZETEK: